

Artikel voor KIP, tijdschrift Centrum Beeldende Kunst Noord-Holland

Ooit, lang geleden, waren kunst en religie onlosmakelijk met elkaar verbonden. Kunstenaars werden door de kerk ingezet als 'de hand van god' om het geloof visueel te openbaren. Het waren de dagen dat zogeheten autonome kunst nog in geen velden of wegen te bekennen was. Godzijdank. Zonder het christendom als opdrachtgever én inspiratiebron zou de westerse kunst een behoorlijk aantal meesterwerken zijn misgelopen. Persoonlijk ben ik zeer dankbaar van Jheronimus Bosch' magische drieluik 'De Tuin der Lusten'.

Opmerking: Schrijf je dat zo?

Later, veel later, met de komst van het allesbepalende modernisme, ging de innige band tussen kunst en religie verloren. Een beetje avant-gardistisch ingestelde kunstenaar hield zich alleen nog bezig met artistieke navelstaarderij. Kunst werd de nieuwe religie, het geloof zelf de kop van Jut. Slechts een enkeling wijdde zich zonder heilige huisjes omver te willen kegelen, nog artistiek onverschrokken aan religie.

Het geloof als kop van Jut of als devote inspiratiebron. Enkele jaren geleden kon men deze uitersten nog aanschouwen in een duo-tentoonstelling in De Hallen in Haarlem. Onder het motto 'God is hip' presenteerde de Engelse rouwdouwer Sarah Lucas een groot Christusfiguur aan het kruis. Het werk, getiteld 'Christ you know it ain't easy', was geknutseld van haar opgespaarde sigarettenpeuken. De dubbelzinnige titel verwees mede naar het moeizame proces van Lucas om te stoppen met roken. Zie hier de kunstenaar als (vermoeiende) provocateur.

De pontificale peukenchristus moet collega-exposant Marc Mulders ongetwijfeld tegen de borst hebben gestuit. De schilderijen en collages van de actief belijdende katholieke kunstenaar, ook wel bekend als 'de Ayatollah van de

Nederlandse schilderkunst', vinden hun directe inspiratiebron in het geloof. Mulders wil zich als kunstenaar naar eigen zeggen 'niet ondermijnend en taboe doorbrekend, maar juist taboe herstellend en helend' profileren. Zie hier de kunstenaar als (wederom vermoeiende) missionaris.

Opmerking: Wat word ik hier blij van...onderstreep ik zeer.

Wat deze open deur tentoonstelling onbedoeld nog het meest opriep was de vraag op of er ook kunstenaars zijn die hun handen minder zwart-wit aan religie durven te branden. En zo ja, hoe bieden deze kunstenaars de valkuil van goedkoop sentiment het hoofd? Want om als de 'Julio Iglesias van de schilderkunst' te worden getypeerd, zoals kunstcritica Janneke Wesseling Marc Mulders ooit afschreef in een beruchte recensie, zit geen kunstenaar te wachten. Hoe laveer je door die slangenkuil zonder het verwijt makkelijk te willen scoren? Behoedzaam, maar ook zonder je er al teveel van aan te trekken, zo blijkt.

Opmerking: Mijn wasgoed project noemde ze ooit: de hiep hiep hoera kunst. Ze moest eens weten met hoeveel lood ik in mijn schoenen al die mensen erbij heb moeten betrekken. Salon criticus.

"Religie is een allergiegebied. Als onderwerp is het een taboe in de kunstwereld", verzucht beeldend kunstenaar Ida van der Lee (1961). Met haar project 'Allerzielen Alom' blies zij nieuw leven in het rooms-katholieke ritueel Allerzielen, waarmee van oudsher op 2 november de doden werden herdacht met gebeden, kaarsjes en bloemen. Maar niet iedereen bleek gecharmeerd van de combinatie gemeenschapskunst (dat in de elitaire kunstwereld toch al vaak te boek staat als het té sociale stiefzusje) en religie. "Het Fonds BKVB moest niets van het project van hebben, "De dood is particulier" zo lieten ze weten", vertelt Van der Lee. En dat te bedenken dat ze juist beducht was voor kritiek vanuit religieuze hoek. Het voelde aanvankelijk ongemakkelijk om zich als kunstenaar in de arena van de religie te begeven. "Je vraagt je af of het geen kwaad bloed zet. Alsof ik kritiek zou hebben op de kerk, het beter zou weten. Aan de andere kant: van wiens

domein is de dood? Je lift mee op een oud gebruik, dat de katholieken zelf ook weer van de Kelten hebben overgenomen.”

Mede dankzij subsidie van de Mondriaan Stichting kreeg het pilotproject dat in 2005 plaatsvond op begraafplaats de Nieuwe Ooster in Amsterdam, een succesvol vervolg op vijf begraafplaatsen in Noord-Holland. De behoefte aan de troostende werking van religie in een seculier jasje bleek enorm. 4000 nabestaanden aten en dronken rond de graven en oefenden eigen gedenkrituelen uit om hun dierbaren te 'vieren'. Het gevaar van goedkoop sentiment omzeilde Van der Lee naar eigen zeggen door als eindregisseur de touwtjes strak in handen te houden. Dit jaar gaan ook een aantal begraafplaatsen buiten Noord-Holland over tot Van der Lee's Allerzielen nieuwe stijl. En onlangs verscheen de publicatie *Allerzielen Alom, kunst tot herdenken*, dat behalve een verslag van het project ook bedoelt is als leidraad en inspiratie voor nabestaanden.

“Ik heb absoluut geen last van zendingsdrang” verklaart Simone de Groot monter. De Groot (1968) maakt installaties waarin religie en spiritualiteit een belangrijke rol spelen. Alhoewel ze onderstreept dat de vraag om die religieuze aspecten te benoemen op zich al een valkuil is waar ze zich liever niet aan waagt. “Je moet als kunstenaar zo'n thema als religie niet te letterlijk nemen in je werk.” Subtiliteit is beter, vindt ze. “Ik ben oorspronkelijk katholiek opgevoed, maar ik hoef met mijn werk niets te bewijzen of een statement te maken, het gaat mij om de universele waarden achter religie, zoals troost en verstilling die in mijn werk belangrijke thema's vormen. Ik streef naar installaties met een ultieme verstilling, een ruimte voor introspectie.” Een voorbeeld is de ruimtevullende installatie 'Voorbij de berg voorbij', die zij in 2007 speciaal voor de Vishal in Haarlem maakte. Met blote voeten of met schoenenhoesjes betraden bezoekers een

verstilde wereld. Een sneeuwwit berglandschap van fiberfill, in combinatie met bergpartijen op 20 meter lange muurtekeningen en een ondersteboven hangende kerk van fijn kant.

De Groot maakt ook beelden van Madonna's, heiligen en engelen. Het is werk waarbij de link naar religie onontkoombaar aanwezig is. Maar van eventuele zure kritiek als 'relikitsch' wil ze niets weten. "Ik maak ingetogen beelden, ik doe niet aan dramatische poses als een engel met opengesperde vleugels. Het gaat mij niet om het beeld zelf, maar om waar dat soort heiligenbeelden een metafoor voor zijn: gevoelens van troost, compassie, mededogen." De beelden, die veelal bestaan uit bruine stof gespannen om een stalen frame, hebben dan ook eerder een geabstraheerde dan een persoonlijke uitstraling.

Maar wat als een kunstenaar zich in zijn werk verhoudt tot een dubbel heikel thema: religie in relatie tot de maatschappelijke actualiteit?

"We leven in een wereld waar religie van grote invloed is, of je nu gelovig bent of niet. Ik vind het juist daarom absurd dat je als kunstenaar het onderwerp religie uit de weg zou moeten gaan", zo vindt beeldend kunstenaar, schrijfster en theatermaakster Gita Hacham (...) In 2007 maakte Hacham de geluidsinstallatie 'Zachte, kleine stem', die onder meer begin dit jaar te zien was bij kunstcentrum Kunsteysen in Alkmaar. Hacham wilde een werk over religie maken voorbij de negatieve clichés die we voortdurend via de media over ons heen krijgen gestort. "Ik stoor me enorm aan deze overstroming." Ze vroeg zich af of ze tegenover die brij van beelden en woorden letterlijk een ander - "een mooi" - geluid kon zetten; wellicht viel het mee met al die grote verschillen tussen religies. De gemeenschappelijke noemer vond ze in het zachte geluid van biddende mensen, die

een intiem soort stilte bewerkstelligen. Hacham nam geluidsfragmenten op in een moskee, een synagoge en een kerk, die in 'Zachte, kleine stem' in naast elkaar te beluisteren zijn. Tegenover deze intieme zachtheid van religie zette ze geluiden van de opbouwwerkzaamheden bij Ground Zero in New York. "Het is dé plek die symboliseert dat wij in naam van religie al eeuwenlang dingen kapot maken. Om het vervolgens weer op te bouwen." Hacham erkent het heikele karakter van het werk, en daarmee de kwetsbaarheid voor kritiek. "Op het moment dat ik mensen uitleg waar het over gaat, zie je ze denken: moet dit nou?" Maar met dat soort gedachten is ze snel klaar. "Ik doe alles vanuit een integere keuze, niet om makkelijk te willen scoren. Ik wil met mijn werk juist weg van de stereotypes."

Xandra de Jongh